

Alina Wróbel, *Problem intencjonalności działania wychowawczego. Studium teoretyczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, ss. 296.

Badanie podstawowych pojęć w poszczególnych dyscyplinach nauk pedagogicznych poszerza wiedzę o ich znaczeniach poznawczych i ułatwia prowadzenie badań empirycznych nad podstawami rzeczywistości wychowawczej. Zatem, poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, co jest istotą wychowania, nie ogranicza się tylko do wiedzy teoretycznej, zawierającej jego czysto zewnętrzne uzasadnienie, tkwiące w określonych poglądach, podejściach czy stanowiskach, ale obejmuje także sferę praktyczną, codzienny wymiar wychowania wpisujący się w dzieje i biografie jednostek ludzkich, pokoleń, kultur czy społeczeństw. Współczesny spór o istotę wychowania sprowadza się do tego, czy wychowawca w relacjach z wychowankiem intencjonalnie ukierunkowuje się na potrzeby, oczekiwania, interes i normy zewnętrzne (społeczne, prawne, moralne itp.), transcendentne, czy może uwzględnić on przede wszystkim podmiotowe oddziaływanie, odkrywanie przezeń tożsamości osobowej, urzeczywistnianie samego siebie.

Recenzowana rozprawa dotyczy problematyki badawczej sytuowanej na pograniczu pedagogiki ogólnej i teorii wychowania. Książka ma klarowną strukturę – pięć głównych rozdziałów, w których przedmiotem zainteresowań badawczych Autorki jest poszukiwanie pedagogicznego sensu działania wychowawczego. Realizacji badań (por. s. 14) przyświecało gromadzenie tej wiedzy o wychowaniu, a dokładniej o działaniu wychowawczym, która pozwala udzielić odpowiedzi na następujące pytania:

- dlaczego realizuje się działalność wychowawczą?
- co stanowi istotę tego działania i co je uprawomocnia?
- jakie znaczenie dla interpretacji działania wychowawczego ma odwołanie się do kategorii intencjonalności (w tym różnorodnych jej wykładni)?
- w których teoriach/koncepcjach wychowania pojawia się intencjonalność jako cecha działania wychowawczego i jaką moc sensotwórczą ze sobą niesie?

Proces wychowania nie dokonuje się w próżni, dlatego – jak słusznie zauważa Alina Wróbel – wciąż należy poszukiwać tych źródeł i kontekstów, które pozwolą zebrać i refleksyjnie spożytkować treści/materiał do teoretycznej refleksji i praktycznego działania. Kluczowe dla podjętych analiz jest więc pojęcie intencjonalności, a podjęte analizy pozwalają na nowo odczytać granice i możliwości oddziaływań wychowawczych oraz gromadzić wiedzę służącą wyjaśnianiu i projektowaniu różnorodnych zjawisk stanowiących elementy przestrzeni edukacyjnej.

Autorka przekonująco uzasadnia podjęcie tematu (rozdział pierwszy), przyjmując, że za każdym projektem działania wychowawczego stoi określone (uświadomione bądź nieświadomione) rozumienie intencjonalności, a każda teoria wychowania odnosi się do istoty tego fenomenu i jego sensu. Zastosowana hermeneutyczna analiza tekstu wskazuje, że sens tych badań odnosi się do możliwości prowadzenia interpretacji i namysłu, a następnie wskazania znaczenia przypisywanego określonym doświadczeniom pedagogicznym. „Działanie wychowawcze” staje się kategorią poznawczą pozwalającą budować wokół niego określone twierdzenia, które uporządkowane i wyrażone w przyjętym w danym paradygmacie języku, stanowią podstawowy element teorii pedagogicznej/wychowania. Zatem perspektywa działania i teoria działania stanowią bardzo ważny kontekst, mający znaczenie w procesie analizowania rzeczywistości edukacyjnej oraz interpretacji czynników zmieniających tę rzeczywistość. Ciągła analiza i reinterpretacja teoretycznych podstaw działania wychowawczego jest sposobem nadawania nowych sensów i znaczeń określonym koncepcjom czy teoriom wychowania oraz stanowi podstawę do rekonstrukcji myślenia i działania pedagogicznego.

Rozprawa ma wyjątkowy walor poznawczy. Ponieważ rozważania dotyczące działania wychowawczego są tego typu aktywnością badawczą, której nie da się „zamknąć” w granicach jednej dziedziny czy też dyscypliny wiedzy, Alina Wróbel, interpretując znaczenie pojęcia intencjonalności, odwołuje się do nauk filozoficznych, psychologicznych i socjologicznych. Ten interdyscyplinarny przegląd (rozdział drugi) posłużył wskazaniu miejsca, jakie kategoria ta zajmuje na mapach współczesnych nauk humanistyczno-społecznych. Przeprowadzone analizy literatury przedmiotu ukazują

współczesne źródła myślenia o intencjonalności i prowadzą Autorkę do wniosku, że pojęcie intencjonalności funkcjonuje we współczesnym dyskursie edukacyjnym (rozdział trzeci) i bywa stosowane jako kategoria określająca właściwości działania wychowawczego, wnosząc tym samym określony sens w jego interpretację. Ramy analiz działania wychowawczego zostały zakreślone w perspektywie następujących paradygmatów: strukturalistycznego, funkcjonalistycznego, radykalnie humanistycznego i interpretatywistycznego i prowadzą do wskazania teoretycznych podstaw działania wychowawczego, sformułowanego w określonej perspektywie paradygmatycznej. Dodać należy, że Autorka na użytek własnych analiz przyjmuje, iż „paradygmat jest zbiorem ostatecznych przesłanek w wyjaśnianiu jakiegoś obszaru rzeczywistości przyjętych w społeczności uczonych, a następnie rozpowszechniony jako wzór myślenia w normalnych zbiorowościach użytkowników nauki” (s. 127).

Ustalenia teoretyczne pozwalają Autorce określić (rozdział czwarty) dwie różne koncepcje działania wychowawczego jako szczególnego rodzaju oddziaływania. Pierwsza koncepcja dotyczy działania wychowawczego jako wychowania innych do samowychowania, charakterystycznego dla pedagogii współdziałania (kategoria opisowa), druga zaś – działania wychowawczego jako działania intencjonalnie instrumentalnego i sformułowana została w perspektywie pedagogii skuteczności (kategoria wartościująca). Wnioski wynikające z tych dwóch koncepcji mają fundamentalne znaczenie, zarówno dla określenia istoty wychowania, jak i dla sensu nadawanego działalności wychowawczej. Odwołanie się do intencjonalności jako kategorii opisowej jest tego typu podejściem badawczym, które rozstrzyga o sensie działania z perspektywy działającego podmiotu. Odkrywa ten obszar myślenia o działalności wychowawczej, który opiera się na antropologicznych podstawach wychowania i rozumieniu sensu tej ludzkiej aktywności. W tej też perspektywie (rozdział piąty) przeprowadzone przez Alinę Wróbel analizy stają się źródłem takich implikacji pedagogicznych, które pozwalają łączyć myślenie z działaniem, wzmacniać refleksyjny namysł nad realizowaną praktyką pedagogiczną oraz rekonstruować przesłanki tego działania. Przedstawione analizy zostały wykonane bardzo kompetentnie przy wskazaniu, że we współczesnej myśli pedagogicznej istnieje wiele teorii pedagogicznych, powstających w perspektywie różnorodnych paradygmatów, odwołujących się do odmiennych założeń (ontologicznych, epistemologicznych, aksjologicznych). Odwołanie się do intencjonalności prowadzi Autorkę do ustaleń dotyczących sztuki konstruowania własnych działań wychowawczych. W tego typu działalności wychowawczej fundamentalną zasadą działania jest organizowanie takich sytuacji wychowawczych, w których aktywnie uczestniczy zarówno wychowawca, jak i wychowanek, a interakcja jest synonimem relacji istniejącej między podmiotami zdolnymi do autonomicznej aktywności.

Dokonane przez Alinę Wróbel osadzenie badań we współczesnym dyskursie naukowym ukazuje relację między teorią a praktyką pedagogiczną, przejście od teorii wychowania wąsko rozumianej do wiedzy pedagogicznej jako efektu myślenia o wychowaniu. Kategorie działania, w tym działania pedagogicznego i jego intencjonalności, celowości wychowania i życia duchowego człowieka przynależą do podstawowych pojęć pedagogiki od początku jej istnienia. Kontekst teoretyczny narysowany w niniejszej pracy nie jest „zestawem gotowych rozwiązań”, ale źródłem teoretycznych „narzędzi”, które refleksyjny, świadomy swego sprawstwa pedagog może zastosować na drodze własnych poszukiwań badawczych lub w obszarze realizowanej działalności wychowawczej. Zatem jedność teorii i praktyki staje się perspektywą pedagogicznego myślenia, w którym relacje międzyludzkie mają charakter dynamiczny, a najważniejszym kontekstem tej aktywności nie jest to, czym jest samo działanie, ale to, jaki sens nadają mu podmioty działające.

Stanisław Chrobak
UKSW w Warszawie